

3

Een kwestie van procenten. LTO Nederland en de afhandeling van de waterschade van 1995

Meteen in de eerste maand van haar bestaan kreeg LTO Nederland te maken met een situatie die om snel en adequaat handelen vroeg. Door extreem hoogwater in de grote rivieren leden veel boeren en tuinders aanzienlijke schade. Van LTO Nederland kon worden verwacht dat zij zich als belangenbehartiger van de Nederlandse agrariërs inspande voor een goede schadevergoeding door de overheid. Bij de afhandeling van deze zaak bleek helder hoe LTO Nederland bij haar lobbyvoering te werk ging en met wat voor resultaat.

Dreigende en reële watersnood

In januari 1995 bereikten de Rijn en Maas extreem hoge waterstanden. Aanhoudende depressies boven de Noordzee zorgden voor enorme hoeveelheden neerslag in het stroomgebied van beide rivieren. Begin januari 1995 sneeuwde het in een groot deel van het stroomgebied van de Rijn. Op 10 januari viel een lichte dooi in. Smeltwater vulde de bodemporiën, waardoor de grond verzadigd raakte. Vanaf 21 januari voerden zachte westelijke luchtstromingen veel regen aan. In tien dagen tijd viel ongeveer tweemaal zoveel neerslag als normaal in de gehele maand januari. Bovendien zorgde de zachte lucht ervoor dat veel sneeuw smolt. In bijna alle zijrivieren van de Rijn ontstond hoogwater. Het samenkomen van de pieken in de waterafvoer van Moezel, Sieg, Ruhr en Lippe zorgde in Nederland voor een extreem hoge waterstand in de Rijn. Tegelijkertijd ontstond door langdurige regenval in de Maas een hoogwatergolf, die vijf dagen aanhield.⁷³

De crisis van 1995 begon met overstromingen rond de Maas in Limburg. Het ging om een bekend fenomeen. De voorafgaande winter was de Maas ook al op grote schaal buiten haar oevers getreden. In december 1993 was 18.000 hectare, ofwel acht procent van de provincie Limburg onder water gelopen. Ongeveer achtduizend mensen waren geëvacueerd.⁷⁴ In totaal 527 agrarische bedrijven hadden een gezamenlijke schade van bijna twintig mil-

⁷³ H. Middelkoop (red.), *Twee rivieren*, 35.

⁷⁴ C. Boertien e.a. (red), *Onderzoek watersnood Maas*, 23.

joen gulden.⁷⁵ Wat de situatie in 1995 wezenlijk anders maakte, was dat deze keer ook het rivierengebied van midden-Nederland gevaar liep. Op sommige plaatsen dreigden de dijken het te begeven, met als risico dat bepaalde gebieden in korte tijd meters diep onder water kwamen te staan. Deze dreiging deed de overheid besluiten tot een massale evacuatie. Ongeveer een kwart miljoen mensen kreeg het bevel om huis en haard verlaten. Sinds de watersnoodramp van 1953 had Nederland niet meer zo'n omvangrijke evacuatie meegemaakt.⁷⁶ Uiteindelijk bleven de gevreesde dijkdoorbraken uit. Desalniettemin was de economische schade groot. Bedrijven maakten kosten voor de evacuatie en kwamen vervolgens enige tijd stil te liggen. Ook binnen de landbouwsector was de schade aanzienlijk. Rond de vierduizend agrarische bedrijven leden een gezamenlijke schade van ruim negentig miljoen gulden. Een glastuinder trof het trieste lot ruim één miljoen gulden schade te hebben. In de pluimveesector lag de gemiddelde schade met een schadebedrag van circa 56.000 gulden per bedrijf het hoogst. Doordat echter de meeste van de getroffen bedrijven op de rundveehouderij gericht waren, was in deze sector de totale schade het grootst: ruim 21 miljoen gulden.⁷⁷

Bij de evacuatie was sprake van een nauwe samenwerking tussen overheid, landbouworganisaties en bedrijfsleven. Het landbouwministerie en het Landbouwschap coördineerden de evacuatie van het vee. Ook de regionale landbouworganisaties in de getroffen gebieden en LTO Nederland speelden een belangrijke coördinerende rol. Het betrof een complexe puzzel, die om een oplossing in recordtempo vroeg. Op 30 januari maakte de Gelderse Commissaris van de Koningin, Jan Terlouw, bekend dat de Ooijpolder, Bommelerwaard en het Land van Maas en Waal zouden worden geëvacueerd. Alleen al uit het Land van Maas en Waal moesten circa 30.000 runderen, 71.000 varkens, 20.000 schapen en meer dan een miljoen stuks pluimvee worden afgevoerd. In de Bommelerwaard betrof het 34.000 runderen, 40.000 varkens en 350.000 stuks pluimvee. Een dag later moesten uit de Tieler- en Culemborgerwaard vergelijkbare enorme aantallen dieren worden geëvacueerd. In Limburg bemiddelde de LLTB bij de afvoer van ten minste 9.000 runderen, 12.000 varkens en 30.000 kippen, terwijl tevens een groot aantal Limburgse veehouders buiten de bond om het eigen bedrijf ontruimde. Veel varkens, kippen en runderen uit de getroffen gebieden werden uit nood geslacht. Ten aanzien van het melkvee was er sprake van een dubbel probleem. Niet alleen moest er voldoende stalruimte worden gevonden. De beesten

---

⁷⁵ *Agrarisch Dagblad*, 31 januari 1995.

⁷⁶ M.J. van Duin e.a., *Evacuaties bij hoog water*, 3.

⁷⁷ Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 31 oktober 1995, Bijlage N Schade-overzicht tot en met 11-okt-95; *Agrarisch Dagblad*, 8 april 1995. Zie ook: Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 4 april 1995, Bijlage P.g. Persbericht LTO-Nederland teleurgesteld over onzekerheid bij schade-afhandeling.

moesten er ook kunnen worden gemolken. Tot in Friesland en Groningen werd vee ondergebracht.

Begin 1995 moesten door de extreem hoge waterstanden van de grote rivieren veel landbouwbedrijven worden geëvacueerd. (Fotoarchief Nieuwe Oogst - LLTB, LTO Noord, ZLTO)

Het transport van alle dieren vormde een probleem op zich. Omdat niet alleen de boeren met hun vee, maar alle bewoners uit de evacuatiegebieden in korte tijd een veilig heenkomen moesten vinden, raakten veel wegen verstopt. Ter bevordering van de doorstroom verbood de overheid soms op bepaalde plaatsen ieder vervoer van vee. Vanzelfsprekend erkende LTO Nederland dat de evacuatie van de mensen uit de risicogebieden de hoogste prioriteit had. Tegelijkertijd liet de organisatie niet na om waar dit volgens haar verantwoord was er bij de overheid op aan te dringen wegen weer snel voor het landbouwvervoer open te stellen. Het vinden van voldoende transportcapaciteit vormde misschien wel het grootste probleem. De vereniging van veetransporteurs Saveetra bood alle steun en riep haar vierhonderd leden op hun rijdend materieel zo veel mogelijk beschikbaar te stellen. Toch bleef het transport een knelpunt, al was het maar omdat de evacuatie voor de veerijders een uitputtingslag was. Sommige chauffeurs waren dagen achtereen bijna onafgebroken onderweg. Daarom werd het ook zeer gewaardeerd dat Duitse en Belgische transporteurs hulp boden. Bovendien lieten de Nederlandse Spoorwegen voor het eerst sinds veertig jaar weer veetreinen rijden. Dit leverde belangrijke tijdswinst op. De veeauto's hoefden nu niet meer door het hele land op en neer te rijden, maar konden hun lading bij het station van Geldermalsen lossen, waarna de Spoorwegen voor het vervoer over lange afstand zorgde. Ook andere bedrijven boden hulp. De zuivelcoöperaties Coberco en Campina bijvoorbeeld, hielpen via hun netwerken melkveehou-

ders bij het vinden van stalruimte elders in het land. Naast aandacht voor de praktische zaken, was die er ook voor het psychische aspect. LTO Nederland en de regionale landbouworganisaties openden enkele telefonische hulplijnen waar getroffen agrariërs hun hart konden luchten. Om particulieren en bedrijven de mogelijkheid te geven geld voor de gedupeerde boeren te storten, stichtte LTO Nederland het Fonds Watersnood 1995 Land- en Tuinbouw. De voormalig Commissaris van de Koningin in Drenthe Wim Meijer werd benoemd tot de voorzitter van de stichting die het fonds beheerde. Verschillende malen bezochten vertegenwoordigers van overheid en landbouworganisaties de getroffen gebieden om zich ter plekke van de situatie op de hoogte te stellen.⁷⁸ De samenwerking tussen de landbouworganisaties en de overheid werd alom als zeer goed ervaren. De LTO-top was ook zeer tevreden over de interne organisatie bij de evacuaties.⁷⁹

Al tijdens de evacuaties ontstond er een publieke discussie over de vraag of de crisis te voorkomen was geweest en of er wellicht verantwoordelijken voor alle problemen waren aan te wijzen. Vanuit het agrarisch veld legde menigeen de schuld bij de milieubeweging. In de voorafgaande decennia was een bittere strijd gevoerd tussen voor- en tegenstanders van verdere dijkversterking. Aan de ene kant stonden degenen die meenden dat de dijken in het rivierengebied verhoogd, verbreed en rechtgetrokken moesten worden. Hier tegenover stond een even vastberaden groep die vreesde voor onnodige aantasting van landschappelijke en natuurwaarden. Of het nu lag aan de bezuinigingen onder de kabinetten van CDA en VVD uit de jaren tachtig, of aan de door de milieugroepen aangegrepen wettelijke inspraak- en beroepsprocedures, feit was dat er ondanks eindeloos veel gepraat weinig aan de dijken was gedaan. Na de watercrisis van 1995 vonden de vroegere pleitbezorgers voor sterkere dijken, zoals de voormalige CDA-minister van Verkeer en Waterstaat Hanja Maij-Weggen, het gelijk aan hun kant. In een interview in het *Agrarisch Dagblad* liet Maij-Weggen weten de milieubeweging geen verwijten te willen maken. Het *Dagblad De Telegraaf* en het Limburgse VVD-kamerlid Jos van Rey hadden hier minder moeite mee. Zij wezen de milieulobby als schuldigen van alle ellende aan. Zo ook bijvoorbeeld melkveehouder Tonnie van Erp uit Beneden-Leeuwen, die bij de evacuatie van zijn bedrijf geëmotioneerd liet weten: 'Ik word ziek van die mannen met hun verhalen over bloemen en dijkhuisjes. Ze kunnen zich hier beter niet laten zien tussen de

⁷⁸ *Agrarisch Dagblad*, 28 en 31 januari, 1, 2, 3 en 4 februari 1995; *Oogst*, 3 februari 1995 p. 5, 6 en 17; *Bedrijven en de wateroverlast*, 7; Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 28 februari 1995, Bijlage F.d. Persbericht 2 februari 1995 LTO-Nederland opent rekeningnummer voor gedupeerde agrariërs, Bijlage F.b Persbericht 30 januari 1995 Plaatsingsruimte nodig voor te evacueren vee.

⁷⁹ *Agrarisch Dagblad*, 4 Februari 1995; *Oogst*, 10 februari 1995 p. 18; Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 28 februari 1995, Bijlage 14 Kort verslag van de bespreking tussen het Dagelijks Bestuur van het Landbouwschap en de Minister van LNV op 6 februari 1995.

boeren.’ Op dinsdag 14 februari organiseerde de ZMO in het aan de Waal gelegen dorpje Ophemert een debat met de vroegere lijsttrekker van Groen-Links Ria Beckers, die op dat moment voorzitter van Natuur en Milieu was. De sfeer tijdens de bijeenkomst was om te snijden. Het lukte Beckers niet het onbegrip en de woede bij de getroffen boeren weg te nemen. Des te opmerkelijker was het dat LTO-voorzitter Doornbos een dag later de milieubeweging vrijpleitte en expliciet afstand nam van degenen die deze groep de zwarte piet toeschoven. ‘De overheid is verantwoordelijk’, zo zei Doornbos. ‘De overheid neemt besluiten. Burgers hebben het recht daar op in te spreken.’⁸⁰ Met deze opvatting nam de LTO-voorzitter niet alleen een principiële, maar ook een strategisch standpunt in. Dit laatste om twee redenen. Ten eerste zou LTO Nederland nog vaak met de milieubeweging om tafel moeten. Een verziende onderlinge verstandhouding was derhalve ongewenst. Daarnaast hing de schuldvraag nauw samen met een andere kwestie. Dat was wie er voor de kosten moest opdraaien. Volgens LTO Nederland diende de overheid de verantwoordelijkheid voor de wateroverlast op zich te nemen en alle schade te vergoeden.⁸¹ Het was echter lang niet zeker of dit ook zou gebeuren.

Het begin van de onderhandelingen over schadevergoeding

Zo soepel als de samenwerking tussen de landelijke LTO-top, regionale bonden en overheid bij de evacuatie verliep, zo moeizaam ging het bij de afhandeling van de schade. In eerste instantie leek de watersnood de uitgelezen gelegenheid om LTO Nederland positieve bekendheid te geven. Door een gunstige schaderegeling binnen te halen, zou de organisatie aan de Nederlandse agrariërs kunnen laten zien dat zij een goed alternatief bood voor de collectieve belangenbehartiging door het Landbouwschap. Op de achtergrond was overigens van begin af aan sprake van een nauwe en goede samenwerking met het Landbouwschap. Hierbij maakte de nieuwe koepelorganisatie dankbaar gebruik van de oude expertise van het schap. Desondanks draaide de affaire uit op een valse start voor LTO Nederland. Aan de interne communicatie met de regionale landbouworganisaties bleek het nodige te schorten. Hetzelfde gold voor het contact met de achterban. Al snel werd duidelijk dat de landelijke LTO-top onvoldoende oog had voor de emoties en het ongenoegen van de boeren in het rivierengebied. Hierdoor kon NVV-voorzitter Wien van den Brink zich als de woordvoerder van de getroffen boeren opwerpen. Voor LTO Nederland, dat zichzelf als de vertegenwoordiger van de hele Nederlandse landbouw beschouwde, was dit een uitermate ongelukkige situatie. Tot overmaat van ramp leverden landbouw-

⁸⁰ *Agrarisch Dagblad*, 31 januari, 15, 16 en 17 februari 1995.

⁸¹ *Agrarisch Dagblad*, 2 februari 1995; *Oogst*, 24 februari 1995 p. 18.

ministerminister Jozias van Aartsen en enkele landbouwwoordvoerders in de Kamer openlijke kritiek op de onderhandelingen door LTO Nederland. De LTO-top moest alles op alles zetten om de crisis niet alleen voor zijn achterban maar ook voor zichzelf tot een goed einde te brengen.

In het begin leek alles nog goed te gaan. Op vrijdag 27 januari 1995 verklaarde minister-president Wim Kok na afloop van de ministerraad dat burgers en bedrijven die door de watersnood in grote financiële problemen kwamen, in principe op steun van het Rijk konden rekenen. Kok dacht aan een vergelijkbare schaderegeling als bij de wateroverlast van december 1993.⁸² De gedupeerde agrariërs kregen toen, mits zij minimaal tweeduizend gulden schade hadden, 65 procent van hun niet verzekerbare activaschade vergoed. Onder de te vergoeden activa vielen bedrijfsgebouwen, inventaris en apparatuur, gewassen en vee. Niet vergoed werden de gederfde omzet, de opruimingskosten, de gevolgschade en de zogenoemde bereddingskosten, ofwel kosten die gemaakt waren om schade te beperken of te voorkomen. Bovenop de vergoeding van 65 procent, konden getroffen agrariërs die vanwege de schade een extra lening moesten sluiten, een rentesubsidie van 20 procent van het geleende bedrag krijgen. Het geleende bedrag waarover de twintig procent subsidie werd aangevraagd, mocht niet hoger zijn dan 25 procent van het totale schadebedrag.⁸³

Toen premier Kok op 27 januari 1995 aankondigde dat er wederom een schaderegeling kwam, was er alleen nog maar sprake van wateroverlast in het Limburgse Maasgebied. Bij de overstroming van de Maas het jaar tevoren had de LLTB zich namens de getroffen landbouwers met de schadeafhandeling beziggehouden. Omdat dit goed was bevallen, lag het voor de hand dat de LLTB ook deze keer het voortouw nam. Dat vond ook de LTO-top. Het initiatief werd aan de LLTB gelaten. De Limburgse organisatie begon voortvarend met de samenstelling van een taxatieteam en trad met het landbouwministerie in overleg over de toegezegde schadevergoeding. Een paar dagen later raakte ook Midden-Nederland door de hoge waterstanden in moeilijkheden. Hierdoor ontstond een nieuwe situatie. De regionale landbouworganisaties uit dit gebied, de ZMO, NCB en LTO MidOost verzochten LTO Nederland om een coördinerende rol te spelen bij de schadeafhandeling. Plotseling stond de LTO-top voor de taak om voor alle door het water getroffen boeren en tuinders in Nederland een goede schaderegeling in de wacht te slepen.⁸⁴

Voorzitter Doornbos en directeur sectorzaken Duijzer voerden de onderhandelingen voor LTO Nederland. Het eerste wat zij deden, was advies in-

---

⁸² *Agrarisch Dagblad*, 28 januari 1995.

⁸³ *Nederlandse Staatscourant*, 9 februari 1994.

⁸⁴ *Agrarisch Dagblad*, 27 januari en 13 april 1995.

winnen bij Koos Koolen en Cees van Rooij, respectievelijk voorzitter en secretaris van de LLTB. Deze laatsten hadden immers ervaring met de schaderegeling. Het advies van de Limburgse bestuurders aan Doornbos en Duijzer luidde om snel met de door de overheid gesuggereerde schaderegeling akkoord te gaan. Volgens de Limburgers was het geen probleem dat op papier maar 65 procent van de schade werd vergoed. De toepassing van de regeling was veel belangrijker. Die zou net zo moeten zijn als na de wateroverlast van 1993. Waar het volgens Koolen en Van Rooij op aankwam, was dat de agrarische opbrengstderving door de wateroverlast niet als omzetschade werd gedefinieerd. Bij gewassen zou de verminderde opbrengst als teeltplan-schade moeten worden geregistreerd en bij dieren als bedrijfsschade. Een dusdanige registratie was belangrijk, omdat omzetschade expliciet van de schaderegeling was uitgesloten, terwijl teeltplan- en bedrijfsschade wel voor vergoeding in aanmerking kwamen. Doordat de taxateurs na de wateroverlast van 1993 ruimhartig hadden getaxeerd en veel schade tot de teeltplan- of bedrijfsschade rekenden, was volgens de LLTB-bestuurders de feitelijke schadevergoeding veel hoger uitgevallen dan het officiële percentage van 65 procent. Van de 527 gedupeerde agrariërs had maar één bezwaar aangetekend. Ook tegenover de media lieten de Limburgse bestuurders zich positief uit over de regeling van 1993 en het voornemen van de overheid om de schade weer op dezelfde wijze te vergoeden. Achteraf bleek dat de LLTB een wat te gunstig beeld schetste van de schaderegeling van 1993. Er zijn meerdere vermoedelijke redenen aan te wijzen waarom de Limburgse bond een nogal positieve voorstelling van zaken gaf. Om te beginnen waren Roermond en omgeving op 13 april 1992 getroffen door een aardstreek. De overheid had na deze gebeurtenis geen schaderegeling ingesteld. Wellicht dat de Limburgers daardoor wat extra enthousiast waren over de vergoeding voor de wateroverlast het jaar daarop. Wat ongetwijfeld ook meespeelde, was dat de LLTB belang had bij een snel akkoord: hoe sneller er overeenstemming over de schaderegeling kwam, hoe sneller de eigen leden hun geld ontvingen. Bovendien maakte de regering op 4 februari 1995 bekend dat boeren die het voorafgaande jaar ook al door het water waren getroffen, konden rekenen op een schadevergoeding van 90 in plaats van 65 procent. Dit gold voor de meeste Limburgse gedupeerden. Ten slotte zat er ook wel degelijk een kern van waarheid in het verhaal van de LLTB-bestuurders dat de schade van de vorige overstroming royaal was getaxeerd. Rond dezelfde tijd trokken accountants van het landbouwministerie een vergelijkbare conclusie. Zij stelden in een intern rapport vast dat er op grond van onjuiste taxaties te veel aan schadevergoeding was uitgekeerd.⁸⁵

---

⁸⁵ *Agrarisch Dagblad*, 31 januari, 3 en 4 februari, 3, 9 en 17 maart en 13 april 1995; Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 28 februari 1995, Bijlage 2 (Dreigende) overstroming 1995.

Op basis van het advies vanuit de LLTB gingen Doornbos en Duijzer de onderhandelingen in. Weken achtereen overlegden zij welhaast dagelijks over de schaderegeling. Ze spraken vooral met ambtenaren, kamerleden en landbouwminister Van Aartsen. Het waren moeizame onderhandelingen. In eerste instantie spitste de discussie met de minister en zijn ambtenaren zich toe op de vraag welke vormen van schade voor vergoeding in aanmerking kwamen. Hoewel Doornbos al op woensdag 1 februari van minister Van Aartsen eiste dat alle schade honderd procent werd vergoed, lag het accent in deze fase van de onderhandelingen niet bij het percentage van de vergoeding. Vanuit het perspectief van de onderhandelaars van LTO Nederland was dit ook logisch: pas als iets door het ministerie als schade was erkend, kon sprake zijn van vergoeding in meerdere of mindere mate. Daarom was het vooreerst belangrijk om zoveel mogelijk schadeposten erkend te krijgen. Bij het begin van de onderhandelingen toonde het landbouwministerie zich slechts bereid de geleden activaschade te vergoeden. Doornbos en Duijzer zetten in op wat zij noemden een volledige schadevergoeding. Volgens hen zou alle schade voor vergoeding in aanmerking moeten komen, en dus niet alleen de activaschade. Ook bijvoorbeeld de kosten voor evacuatie en preventie van schade zouden moeten worden vergoed. Hetzelfde gold voor de als gevolg van de wateroverlast en evacuatie optredende verminderde opbrengst, ofwel de teeltplan- en bedrijfsschade.⁸⁶

Al snel gingen de onderhandelingen vooral over deze teeltplan- en bedrijfsschade. Het draaide hierbij om twee vragen. Ten eerste was dat de vraag of deze vorm van schade voor vergoeding in aanmerking kwam. Daarnaast was er de minstens zo belangrijke kwestie wat er onder de begrippen teeltplan- en bedrijfsschade moest worden verstaan. Ging het hier uitsluitend om de gevolgschade in de vorm van verminderde opbrengst die ná de periode van evacuatie en wateroverlast optrad, of viel ook de verminderde opbrengst tijdens de watercrisis er onder? Ofwel, moest de verminderde opbrengst tijdens de crisis worden gerekend tot de mogelijk voor vergoeding in aanmerking komende teeltplan- en bedrijfsschade, of viel deze onder de sowieso voor vergoeding uitgesloten omzetschade? Het werd een ingewikkelde juridische discussie. LTO Nederland liet zich hierbij adviseren door een juridisch adviesbureau, een accountantskantoor, de verzekeringsmaatschappij Interpolis/Hagelunie en een hoogleraar verzekeringseconomie. Aan de andere kant stonden de juristen en accountants van het landbouwministerie, die, mede op grond van hun eerdere conclusie dat er na de vorige overstroming teveel was betaald, probeerden de regeling zo goed mogelijk dicht te timmeren. Op 15

---

⁸⁶ Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 28 februari 1995, Bijlage 2 (Dreigende) overstroming 1995, Bijlage F.c Persbericht 1 februari 1995 LTO-Nederland dringt aan op volledige vergoeding van schade en kosten; *Agrarisch Dagblad*, 1, 2 en 3 februari en 14 maart 1995; *Oogst*, 3 februari 1995 p. 6.

februari verklaarde LTO-voorzitter Doornbos tijdens een persconferentie in Roermond zeer optimistisch te zijn over de voortgang van de onderhandelingen. Volgens hem was minister Van Aartsen het er zo goed als mee eens dat de derving aan inkomsten tijdens de wateroverlast een vorm van teeltplanschade was. LTO van haar kant legde zich, net zoals de andere werkgeversorganisaties, neer bij het kabinetsbesluit dat de vergoeding maar 65 procent van de feitelijke schade zou zijn. Doornbos was iets voorbarig. Dezelfde dag nog liepen namelijk diverse gesprekken met ambtenaren, kamerleden en de minister op een patstelling uit. De dagen daarna stelden de betrokkenen onderling vast dat de onderhandelingen waren vastgelopen. Het overleg ging op beperkt ambtelijk niveau door. Op 20 februari volgde een doorbraak. De minister verklaarde zich bereid de totale teeltplan- en bedrijfsschade in de schaderegeling op te nemen behoudens de verminderde opbrengst gedurende de calamiteit. Dit laatste werd aangemerkt als omzetschade.⁸⁷

Op 3 maart 1995 liet het landbouwministerie de regeling in de *Staatscourant* afdrukken. In hoofdlijnen kwam de regeling op het volgende neer: de gedupeerde agrariërs kregen hun evacuatiekosten volledig vergoed. Voorwaarde was wel dat er voor de kosten voor vervoer, opslag enzovoort fiscaal erkende facturen en betalingsbewijzen bestonden. Later zou voor de evacuatiekosten nog een maximumbedrag worden vastgesteld, zo kondigde het ministerie alvast aan. De gedupeerde agrariërs kwamen tevens in aanmerking voor een gedeeltelijke vergoeding van de geleden activaschade, teeltplan- of bedrijfsschade en de gemaakte bereddings- en opruimingskosten. Boeren en tuinders die voor de eerste keer getroffen waren, kregen 65 procent van deze schade vergoed, zij die voor de tweede keer schade leden, negentig procent. Evenals voor de evacuatiekosten, gold voor de bereddings- en evacuatiekosten dat ze aan derden verschuldigd moesten zijn en dat er facturen en betalingsbewijzen van dienden te kunnen worden getoond. Schadebedragen lager dan 2000 gulden kwamen niet voor gehele of gedeeltelijke vergoeding in aanmerking. De regeling vermeldde nadrukkelijk dat gederfde omzet of tijdens de periode van overstroming of evacuatie gederfde opbrengst in geen geval als schade werd aangemerkt.⁸⁸ Dit laatste betekende dat opbrengstderving of omzetschade tijdens de calamiteit slechts in aanmerking kwamen voor vergoeding tegen de activawarde voorafgaand aan de calamiteit. Tijdens de calamiteit misgelopen oogsten bijvoorbeeld, werden tegen aankoop- en opkweekkosten vergoed en niet tegen de hogere prijs die ze op de veiling hadden kunnen opbrengen.

Ondertussen was LTO Nederland zich steeds nadrukkelijker gaan uitspre-

⁸⁷ Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 28 februari 1995, Bijlage 2 (Dreigende) overstroming 1995; *Agrarisch Dagblad*, 16 en 24 februari, 9 en 14 maart 1995; *Oogst*, 10 maart 1995 p. 11.

⁸⁸ *Nederlandse Staatscourant*, 3 maart 1995.

ken tegen het vergoedingspercentage van 65 procent. Dit had verschillende redenen. Ten eerste was het Doornbos en Duijzer niet gelukt om de tijdens de crisis geleden omzetzerving als teeltplanschade erkend te krijgen. Ze hadden dus niet de beoogde volledige schadevergoeding in kwalitatieve zin binnengehaald: niet alle vormen van schade kwamen voor vergoeding in aanmerking. Daarom veranderden zij hun tactiek en concentreerden zij zich op de volledige vergoeding in kwantitatieve zin. Hun nieuwe refrain luidde dat de wel door het ministerie erkende schadeposten voor de volle honderd procent moesten worden vergoed. Overigens bleven zij tegelijkertijd voor een ruimere teeltplanschaderegeling pleiten. Achteraf valt de subtiele maar cruciale verandering op in het gebruik van het begrip 'volledige vergoeding' door Doornbos en Duijzer. Waar beide onderhandelaars met deze term eerst vooral doelden op de volledige vergoeding in kwalitatieve zin, kwam het accent later te liggen op de volledige vergoeding in kwantitatieve zin. Tevens valt op hoe Doornbos en Duijzer handig van deze betekenisverandering gebruik maakten. Door er op te wijzen dat zij van meet af aan voor volledige schadevergoeding hadden gepleit, wekten zij achteraf de suggestie dat het vergoedingspercentage van honderd procent altijd heilig voor ze was geweest.⁸⁹

De tweede reden waarom de onderhandelaars van LTO Nederland zich tegen het vergoedingspercentage van 65 procent keerden, was dat de achterban zich begon te roeren. Er klonk toenemende kritiek op de onderhandelingen door de LTO-top. Deze kritiek werd gevoed door gebrek aan duidelijkheid van de LTO-bestuurders richting de eigen achterban. Gedurende de eerste weken van de onderhandelingen lieten Doornbos en Duijzer zich net zo uit tegenover hun achterban als dat zij dat deden in het overleg met het ministerie. De onderhandelingen met de overheid verliepen in een sfeer van redelijke communicatie. Het was een sfeer van aftasten, informeren en argumenteren. Vooral ook was het een sfeer van geven en nemen, waarbij de te erkennen schadeposten en het percentage van vergoeding elkaars wisselgeld vormden. Voor de achterban leverde dit echter een nogal onduidelijk verhaal op. In de eerste week van februari 1995 liet LTO Nederland meermaals via de media weten dat zij tegen een vorm van eigen risico voor de getroffen boeren en tuinders was. Op 3 februari stond in het *Agrarisch Dagblad* te lezen dat LTO Nederland van minister Van Aartsen had geëist dat voor geen enkele boer of tuinder een eigen risico gold. Op 7 februari meldde de krant dat LTO Nederland teleurgesteld was over het door het kabinet in de schaderegeling ingebouwde eigen risico van 35 procent. Overigens liet Jef Mares, die behalve vice-voorzitter van LTO Nederland, voorzitter van het Landbouwschap was, vanuit deze laatste functie weten geen bezwaar tegen het eigen risico te hebben. Op 16 februari berichtte het *Agrarisch Dagblad* over de pers-

---

⁸⁹ *Oogst*, 7 april 1995 p. 17.

conferentie de dag tevoren waarop Doorbos vertelde over het bijna bereikte akkoord met de minister. In dit verband meldde de krant dat LTO Nederland zich neerlegde bij het door het kabinet bepaalde eigen risico van 35 procent. Op 10 februari had Duijzer in het LTO-blad *Oogst* al verklaard 'te kunnen leven met de regeling van het kabinet.' Hij voegde daaraan toe: 'Als de taxatie maar volledig is, dan kunnen we ergens anders water bij de wijn doen.' Op 20 februari bleek echter, dat er toch geen volledige taxatie kwam: het ministerie hield de omzetting tijdens de crisis buiten de schaderegeling. Hierop paste LTO Nederland haar verhaal opnieuw aan. Op 3 maart, de dag waarop de regeling in de *Staatscourant* verscheen, liet de organisatie een persbericht uitgaan. In dit persbericht verklaarde LTO Nederland de schaderegeling 'op zich redelijk' te vinden. 'Maar de landbouworganisatie blijft zich verzetten tegen het eigen risico van 35 procent', meldde de zin daarna. Dat LTO Nederland de regeling op zich redelijk noemde, was omdat behalve de geleden activaschade ook de evacuatie- bereddings- en opruimingskosten erin waren opgenomen en dat ook de ná de crisis optredende teeltplanschade werd vergoed. Hiermee ademde het persbericht de geest van de onderhandelingen met het ministerie: de geest van het geven en nemen in een sfeer van redelijkheid. Voor de achterban waren de opeenvolgende mededelingen door de LTO-top echter nogal verwarrend: eerst eisten de onderhandelaars dat voor geen enkele agrariër een eigen risico gold; vervolgens toonden ze zich bereid water bij de wijn te doen en een eigen risico van 35 procent te accepteren, om daarna de vastgestelde regeling 'op zich redelijk' te noemen maar zich tegen het eigen risico van 35 procent te verzetten.⁹⁰ Voor de achterban was dit moeilijk te volgen. Wat de gedupeerde boeren en tuinders wilden, was een heldere boodschap. Zij kregen die van het actiecomité met de niets aan onduidelijkheid overlatende naam '100 %'.

100%

In de eerste week van februari 1995 had de Nederlandse Vakbond Varkenshouders, onder voorzitterschap van Van den Brink, drie bijeenkomsten op het programma staan. Vanwege de evacuaties in het rivierengebied moest de NVV de bijeenkomsten afgelasten. Wel deed de bond namens zijn vijftig leden in het gebied een oproep aan minister Van Aartsen om de geleden schade volledig te vergoeden. Op 20 februari 1995, de dag waarop Van Aartsen de hoofdlijnen van de schaderegeling bekend maakte, had de NVV weer een bijeenkomst gepland. Deze ging wel door. Tachtig varkenshouders spraken vooral over de evacuatie en de aangekondigde schaderegeling. De onvre-

---

⁹⁰ *Agrarisch Dagblad*, 3, 7, 16 en 21 februari 1995; *Oogst*, 10 februari 1995 p. 18; Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 4 april 1995, Bijlage P.d. Persbericht 3 maart 1995 LTO-Nederland: eigen risico moet uit schaderegeling.

de was groot. ‘De schaderegeling van minister Van Aartsen is niet meer dan een appel en een ei’, zo verwoorde Van den Brink het ongenoegen. Volgens hem raakte het geduld van de getroffen varkenshouders op: ‘zij menen dat er met hun belang wordt gesold en dat ze aan hun lot worden overgelaten.’ Op de bijeenkomst van 20 februari besloten de NVV-leden een telegram aan de minister te sturen met daarin een ultimatum. De NVV eiste dat de gedupeerde varkenshouders de directe schade vóór 20 maart kregen uitgekeerd. Voor de vervolgschade moest een voorschotregeling komen. De minister diende vóór 1 maart op de eisen in te gaan. Omdat de minister dit niet deed, belegde de NVV op 2 maart een spoedbijeenkomst. Deze vond plaats in Tiel. Circa driehonderd agrariërs bezochten de vergadering. Behalve varkenshouders, waren ook rundveehouders, champignonkwekers en tuinders aanwezig. Van den Brink hield de aanwezigen voor dat de tijd van het voeren van gesprekken en het aanbieden van petitie voorbij was: er moest nu in actie worden gekomen. Op zijn woorden volgde een daverend applaus. Om de daad bij het woord te voegen, richtten de aanwezigen staande de vergadering het Actiecomité 100% op. Van den Brink werd de voorzitter van het actiecomité. De regionale landbouworganisaties NCB, ZMO en LTO MidOost zegden hun steun en medewerking toe. De voorzitter van de NCB-kring Gelderland, Zegert Stappershoef, vervulde namens de regionale bonden een prominente rol in het actiecomité. Jan Burgers van de Nederlandse Organisatie Pluimveehouders was een andere ervaren bestuurder die in het comité plaatsnam.⁹¹

Het Actiecomité 100% organiseerde in de eerste weken van maart 1995 een serie protestacties. Dit gebeurde onder de bezielende leiding van Van Brink. De NVV-voorman had een heel andere stijl van politiek bedrijven en campagne voeren dan Doornbos en Duijzer van LTO Nederland. Waar de LTO-vertegenwoordigers trachtten via voorzichtige onderhandelingen de gewenste politieke toezeggingen in de wacht te slepen, koos Van den Brink voor felle, aansprekende acties. Hij zette zich hierbij nadrukkelijk af tegen de overheid en politiek, of breder nog, tegen het gevestigde gezag in het algemeen, waartoe hij ook LTO Nederland rekende. In dit verband typeerde hij zijn NVV als de luis in de pels van LTO Nederland: een aanduiding die hij later nog dikwijls herhaalde.⁹² Commentatoren vergeleken Van den Brink wel met Hendrik Koekkoek (1912–1987), ofwel ‘Boer Koekkoek’.⁹³ Deze landbouwvoorman en oprichter van de Boerenpartij verwierf in de jaren zestig tot tachtig bekendheid met zijn kritiek op met name het Landbouwschap en de gevestigde politiek. Van den Brink zou een enigszins

⁹¹ *Agrarisch Dagblad*, 7 en 22 februari, 4, 15 en 18 maart 1995.

⁹² *Agrarisch Dagblad*, 18 maart 1995.

⁹³ *Agrarisch Dagblad*, 15 maart 1995.

vergelijkbare politieke koers volgen. Van 2002 tot 2006 nam hij in de Tweede Kamer plaats voor de Lijst Pim Fortuyn (LPF).⁹⁴ Ook deze partij profileerde zich nadrukkelijk als alternatief voor het gevestigde gezag.

Demonstranten van het Actiecomité 100% blokkeren op 6 maart 1995 de toegang van het Gelderse provinciehuis (Fotoarchief Nieuwe Oogst - LLTB, LTO Noord, ZLTO)

Bij de oprichting van het Actiecomité 100% spraken de aanwezigen af dat de protestacties niet schadelijk mochten zijn voor het imago van de boeren. De acties moesten publieksvriendelijk zijn. Een dergelijke welwillendheid

⁹⁴ Zie voor een korte biografische schets van Wien van den Brink: Agrarisch Dagblad, 12 januari 2010.

was er niet ten opzichte van het politieke gezag. De aanwezigen besloten tot het voeren van wat zij noemden ‘politiek onvriendelijke acties’.⁹⁵ Door zo expliciet tegen de politiek te zijn gericht, vormden de protesten een goede uitlaatklep voor het heersende ongenoegen. Tegelijkertijd zetten ze de relatie met de regering op scherp. De eerste grote demonstratie van het Actiecomité 100% vond plaats op maandag 6 maart 1995. Een kleine duizend boeren blokkeerden die dag de ingangen van het Gelderse provinciehuis in Arnhem. Zij eisten dat de Commissaris van de Koningin in Gelderland, Jan Terlouw, zich volledig inzette voor een schadevergoeding van honderd procent. Na een gesprek met enkele actievoerders verklaarde Terlouw het grotendeels eens te zijn met de agrariërs. Ook hij vond een vergoeding van 65 procent onvoldoende. De Commissaris zou proberen een gesprek tussen de actievoerende boeren en premier Kok en minister Van Aartsen te arrangeren. Dit gesprek vond plaats op woensdagmiddag 8 maart. Na afloop ervan toonde Van den Brink zich zeer ontevreden: premier Kok en zijn minister hadden geen toezeggingen gedaan.⁹⁶

Nog diezelfde avond vond een nieuwe protestactie plaats, wederom in Arnhem. Enkele honderden boeren drongen het Gelderse provinciehuis binnen, waar op dat moment een verkiezingsavond gaande was. Op 8 maart vonden namelijk de verkiezingen voor de Provinciale Staten plaats. Behalve tientallen provinciale politici waren enkele landelijke politieke kopstukken in het Gelderse provinciehuis aanwezig. Terwijl de boeren het gebouw binnendrongen, zat CDA-voorman Hans Helgers juist gereed voor een live televisie-interview door AVRO-presentator Karel van der Graaf. Met veel kabaal maakten de demonstranten het interview onmogelijk. Pas nadat Van den Brink zijn zegje voor de televisie had kunnen doen en hem een onderhoud met de fractievoorzitters van de vier grote landelijke partijen was toegezegd, keerde de rust terug.⁹⁷ Saillant detail was dat Van den Brink op deze dag werd gekozen als statenlid voor de Partij Nieuw Gelderland. De volgende dag, donderdag 9 maart, had Van den Brink zijn gevraagde overleg met de landelijke fractievoorzitters. De fractievoorzitters van de drie coalitiepartijen, Jacques Wallage (PvdA), Frits Bolkestein (VVD) en Gerrit Jan Wolffensperger (D66) deden geen enkele toezegging. Alleen fractievoorzitter Enneüs Heerma van oppositiepartij CDA gaf te kennen de bestaande regeling onvoldoende te vinden. Na afloop van het gesprek dreigde Van den Brink met een ‘boerenoorlog’ als de eis tot volledige schadevergoeding niet werd ingewilligd.⁹⁸

Op vrijdag 10 maart voerden groepjes boeren en tuinders korte prikacties

---

⁹⁵ *Agrarisch Dagblad*, 4 maart 1995.

⁹⁶ *Agrarisch Dagblad*, 7, 8 en 9 maart 1995; *Oogst*, 10 maart 1995 p. 19.

⁹⁷ *Agrarisch Dagblad*, 10 maart 1995.

⁹⁸ *Agrarisch Dagblad*, 10 maart 1995.

uit bij de gemeentehuizen in het rivierengebied.⁹⁹ Zaterdag 11 maart volgde in Wageningen een confrontatie met minister Van Aartsen. De minister was naar Wageningen gekomen om met studenten over het landbouwbeleid te discussiëren. De beoogde gedachtewisseling werd in de kiem gesmoord. Van Aartsen was nog maar net aan het woord, toen de collegezaal volstroomde met actievoerende boeren. In reactie op het protest stelde de minister onder meer dat de overheid geen verzekeringsmaatschappij was en dat de boeren van geluk mochten spreken dat de dijken het hadden gehouden. Hij haalde er de woede van de actievoerders mee op de hals. Een aantal boeren wilde de minister te lijf gaan. Er volgde een korte schermutseling, waarbij Van Aartsen door de politie moest worden ontzet. Een agent raakte gewond. Na afloop van de tumultueuze bijeenkomst verweet Van den Brink minister Van Aartsen een arrogante houding. De volgende dag bood Van Aartsen in de Tweede Kamer zijn excuses aan voor de gewraakte uitspraken. Hij verklaarde ze te hebben gemaakt vanuit de emotie van het ogenblik¹⁰⁰

Op dinsdag 14 maart vond een grote protestmanifestatie plaats bij het landbouwministerie in Den Haag. In eerste instantie was het de bedoeling dat de actievoerders met hun tractoren naar Den Haag zouden rijden. Dit zou ongetwijfeld tot grote verkeersopstoppingen in de hofstad hebben geleid, hetgeen niet bepaald publieksvriendelijk kon worden genoemd. Daarom besloten de demonstranten hun trekkers thuis te laten, hoewel Van den Brink de optie van een nachtelijke trekkertocht richting Den Haag nadrukkelijk open liet. Actievoerders plaatsten op een twintigtal strategische plaatsen nabij snelwegen en bruggen tientallen tractoren als waarschuwingstekenen voor de dreigende 'boerenoorlog'. Uiteindelijk kwamen de meeste deelnemers aan de manifestatie in Den Haag met de trein. Het Actiecomité 100% charterde hiervoor extra treinstellen. Wellicht door het mooie weer viel de opkomst wat tegen. Het Actiecomité had op circa 3000 aanwezigen gerekend. Het aantal bleef beperkt tot circa duizend. Toch werd het een indrukwekkend protest. Van den Brink keerde zich in een gloedvol betoog tegen 'de fooi van 65 %'. Doornbos vertelde zijn gehoor vanaf de podiumwagen dat ook LTO Nederland voor een volledige vergoeding pleitte. De sfeer tijdens de demonstratie varieerde van ontspannen tot grimmig. Enkele boeren en tuinders dansten de polonaise op een lied van de populaire zanger Marco Borsato. Elders droegen vier demonstranten een lijk met daarin een pop die minister Van Aartsen voorstelde. Later op de dag werd de pop in brand gestoken. Even liepen de gemoederen hoog op toen een ambtenaar voor zijn raam een pamflet met de tekst '50%' ophing. Enkele actievoerders probeerden het ministerie binnen te stormen. Anderen liepen huilend weg. 'We worden ge-

⁹⁹ *Agrarisch Dagblad*, 11 maart 1995.

¹⁰⁰ *Agrarisch Dagblad*, 14, 16 en 18 maart 1995.

woon voor de gek gehouden', zo verwoorde een van de demonstranten zijn gevoel van onmacht: 'het geld is er maar de regering wil gewoon niet.' Na telefonisch contact van de Haagse politie met het ministerie werd het provocerende '50%' weggehaald en vervangen door de nieuwe tekst 'Sorry'. Een woordvoerder van het ministerie liet later weten dat de betrokken ambtenaren waren opgespoord en disciplinair gestraft. 's Middags kregen enkele boeren de gelegenheid om op het ministerie hun verhaal te doen aan de Vaste Kamercommissie voor de Landbouw. Het werd een emotioneel gesprek waarbij enkele van de demonstranten in tranen uitbarstten. Na afloop verklaarde commissievoorzitter Piet Blauw (VVD) dat de commissie diep getroffen was door de emoties van de gedupeerde boeren en tuinders.¹⁰¹

De protestmanifestaties van het Actiecomité 100% brachten de top van LTO Nederland in een lastig parket. De LTO-bestuurders kwamen klem te zitten tussen enerzijds het landbouwministerie en het kabinet, die om respectvol overleg vroegen, en anderzijds de boerenachterban die aandrang op 'politiek onvriendelijke acties'. Dit leidde bij de LTO-top tot twijfel of de acties wel productief waren. Behalve dat de goede verstandhouding met de minister er misschien onder zou lijden, zou ook het imago van de boeren in de samenleving kunnen worden geschaad. Weinig aantrekkelijk was ook dat het actiecomité zich in eerste instantie leek te ontwikkelen tot cumulatiepunt van kritiek op LTO Nederland. Begrijpelijkerwijs hadden de LTO-bestuurders ten opzichte van het Actiecomité 100% een ambivalente houding: een houding die het er echter voor de achterban weer niet duidelijker op maakte.

Al op 20 februari, de dag waarop Van Aartsen de hoofdlijnen van de schadereregeling bekend maakte, riep LTO-voorzitter Doornbos de getroffen boeren op om de Haagse politiek onder druk te zetten. Volgens Doornbos kreeg minister Van Aartsen onvoldoende onderhandelingsruimte van de andere ministers in het kabinet. Daarom was het zaak druk uit te oefenen op de Tweede-Kamerfracties, zodat die het kabinet tot extra concessies zouden dwingen.¹⁰² Op het moment dat Doornbos zijn oproep deed, was het Actiecomité 100% nog niet opgericht. Een kleine week na de oprichting van het comité verklaarde Duijzer namens LTO Nederland dat hij de boerenacties beschouwde als een meer dan noodzakelijke steun in de rug om tot een hogere vergoeding te komen. Volgens hem moesten LTO Nederland en het Actiecomité 100% samen zoeken naar 'de spleet waar we een breekijzer tussen kunnen zetten'.¹⁰³ Hij deed deze oproep nadat bij de blokkade van het Gelderse provinciehuis op dinsdag 7 maart demonstranten luid en duidelijk

¹⁰¹ *Agrarisch Dagblad*, 14, 15 en 16 maart 1995; *Oogst*, 17 maart 1995 p. 14.

¹⁰² *Agrarisch Dagblad*, 22 februari 1995.

¹⁰³ *Agrarisch Dagblad*, 8 maart 1995.

hun ongenoegen over het Landbouwschap en LTO Nederland hadden laten horen. In dit verband liet het prominente comitélid Stappershoef, die als NCB-bestuurder tevens deel van het LTO-verband uitmaakte, zich uiterst kritisch uit over met name Doornbos. Tegenover het *Agrarisch Dagblad* verklaarde Stappershoef: ‘De LTO-onderhandelaars waren en zijn kennelijk niet op de hoogte van de wens van de leden. (...) Doornbos heeft drie keer de kans gehad met de leden te praten. Hij heeft drie keer over de hoofden heen gepraat. Dat neem ik hem echt kwalijk.’¹⁰⁴ Na een dergelijke kritiek was het logisch dat Duijzer met gemengde gevoelens toenadering tot het Actiecomité 100% zocht, maar het was waar de achterban om vroeg.

Op vrijdag 10 maart ontstond opnieuw grote verwarring over de opstelling van LTO Nederland. Die dag liet vice-voorzitter Varekamp zich tegenover het Algemeen Nederlands Persbureau (ANP) afkeurend uit over Van den Brinks dreigement van een boerenoorlog. Hij voegde daaraan toe: ‘Van den Brink wil honderd procent. Ik wil een afdoende schadevergoeding.’ Meteen na de uitzending stond bij LTO Nederland de telefoon roodgloeiend. De organisatie haastte zich om in een verklaring de woorden van Varekamp te herroepen of in elk geval te nuanceren: Varekamp had zich nadrukkelijk niet van het Actiecomité 100% gedistantieerd, maar nam wel afstand van het idee van een boerenoorlog. Verder mocht er geen onduidelijkheid over bestaan dat LTO Nederland zich inspande voor een vergoeding van honderd procent, zo meldde de verklaring. Een paar dagen later benadrukte Doornbos in een interview voor het *Agrarisch Dagblad* nog maar eens dat er geen sprake was van tweespalt. LTO Nederland stond volgens hem vierkant achter de eisen van het Actiecomité 100%.¹⁰⁵

Op 11 maart gebeurde waar de onderhandelaars van LTO Nederland beducht voor waren. Het was de dag waarop minister Van Aartsen in Wageningen voor het oog van de camera’s door woedende boeren in het nauw werd gedreven. Hoe zou de politiek reageren en wat was de invloed van dit incident op de publieke opinie? Premier Kok had eerder al laten weten dat het kabinet niet voor dreigementen zou wijken. Na de schermutseling gaf PvdA-kamerlid Servaas Huys een vergelijkbare boodschap af. Volgens hem moest de Tweede Kamer ‘zich niet door een stel heethoofden laten chanteren’. Van Aartsen zelf riep de actievoerders op de kalmte te bewaren. Hij zei te vrezen dat zij anders het imago van de Nederlandse land- en tuinbouw aantastten. Vanuit dezelfde vrees voor imagoschade, deed LTO Nederland geen oproep aan haar leden om naar de grote demonstratie in Den Haag te komen.

---

¹⁰⁴ *Agrarisch Dagblad*, 7 maart 1995.

¹⁰⁵ *Agrarisch Dagblad*, 11 maart 1995; Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 4 april 1995, Bijlage P.e. Persbericht 20 maart 1995 LTO-Nederland houdt vast aan volledige schadevergoeding voor boeren en tuinders.

Doornbos zei hierover: 'de acties moeten een doel dienen; ze moeten zich niet tegen je keren.'¹⁰⁶ Wel trad Doornbos tijdens de demonstratie als spreker op. Wederom gaf LTO Nederland een dubbele boodschap af.

De afronding

Op woensdag 15 maart debatteerde de Tweede Kamer over de schaderegeling. Alle partijen waren het erover eens dat er een ruimere vergoeding moest komen. De oppositie verlangde van minister Van Aartsen dat hij zich vastlegde op een vergoedingspercentage dat hoger was dan het geldende 65 procent. De Socialistische Partij (SP) was als enige partij in de Kamer voor een vergoeding van honderd procent; de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) bijvoorbeeld pleitte voor 85 procent. Bovendien wensten de oppositiepartijen dat er een maximum werd gesteld aan het door de gedupeerde boeren te dragen eigen risico. Zij dachten hierbij, in navolging van LTO Nederland, aan een bedrag van vijfduizend gulden. De minister wenste zich echter niet op een ander vergoedingspercentage of concreet maximumbedrag vast te leggen. Hij wilde eerst de taxaties afwachten, om zo inzicht in de kosten te krijgen. Bijkomende factor was dat in navolging van de landbouw ook ondernemers uit andere sectoren voor een volledige schadevergoeding waren gaan pleiten. Als de getroffen boeren en tuinders een hogere schadevergoeding kregen, zou dit ook voor de andere ondernemers moeten gelden. De minister was wel bereid de bestaande schaderegeling op een aantal punten aan te passen. Zo mochten voortaan ook zelf verrichte evacuatie- bereddings- en opruimingswerkzaamheden worden gedeclareerd: het hoefde niet meer om kosten aan derden te gaan. Het eerder aangekondigde maximum aan te declareren evacuatiekosten kwam er niet. De periode waarvoor teeltplan- of bedrijfsschade declarabel was, werd uitgebreid: dergelijke schade tijdens de evacuatieperiode gold niet langer automatisch als omzetschade. In totaal zou de overheid via de op 15 maart in de Tweede Kamer overeengekomen regeling bijna zeventig miljoen gulden aan schadevergoedingen uitkeren, zo bleek achteraf. Tijdens het kamerdebat werd tevens afgesproken dat de gedupeerden een voorschot op hun definitieve vergoeding konden krijgen. Ook kwam er een vergelijkbare rentesubsidiereregeling als na de wateroverlast van 1993. Op basis van een motie van de coalitiepartijen zei de minister verder toe dat de overheid een nader te bepalen bedrag zou storten in het door LTO Nederland opgerichte Fonds Watersnood 1995 Land- en Tuinbouw. Het fonds kon dat geld gebruiken voor het verlagen of 'aftoppen' van het eigen

---

¹⁰⁶ *Agrarisch Dagblad*, 14 maart 1995.

risico en het oplossen van enkele knelpunten in de schaderegeling.¹⁰⁷

Zodra duidelijk was dat er een aangepaste schaderegeling kwam, ontstond een openlijke discussie over de vraag wiens verdienste dit was. Van den Brink claimde dat de aanpassingen te danken waren aan de protesten door het Actiecomité 100%. Hij beklemtoonde in dit verband dat de acties het imago van de sector niet hadden geschaad. LTO Nederland meende dat de nieuwe schaderegeling vooral te danken was aan de onderhandelingen met de minister, die voortdurend waren doorgegaan. Van Aartsen liet weten dat hij zich door niets en niemand onder druk had laten zetten en al helmaal niet door het Actiecomité 100%. Volgens hem zaten de aanpassingen al in de pen.¹⁰⁸ Tezelfdertijd ontstond discussie over de vraag hoe het kwam dat zoveel onrust was ontstaan. Er volgde een rondje zwartepieten. De coalitiepartijen verweten LTO Nederland niet op tijd aan de bel te hebben getrokken, met als gevolg dat de politiek zich geconfronteerd zag met wilde acties en organisaties buiten het gangbare overlegcircuit. Zoals Willem Keur van de VVD het cynisch verwoordde: 'Er kan in Nederland bij wijze van spreken geen kip worden geslacht of het Landbouwschap en LTO Nederland staan bij ons op de stoep, maar bij zo'n belangrijke kwestie als de waterschade dan zijn ze er niet.' De kamerleden hadden al helemaal geen goed woord over voor het Actiecomité 100%, dat zij betichtten van het stoken van onrust. Minister Van Aartsen verklaarde pijnlijk getroffen te zijn door alle commotie. Hij was dit te meer omdat LTO Nederland en het Landbouwschap volgens hem weinig kritiek hadden toen de hoofdlijnen van de regeling duidelijk werden: 'ze zaten er allemaal bij, maar ik heb toen geen kik gehoord, ook niet over het eigen risico.' Storend vond de minister ook dat LTO Nederland zich door het Actiecomité 100% onder druk had laten zetten. In deze context maakte Van Aartsen over Doornbos en Varekamp de harde opmerking: 'je hebt lieden die leiden, en je hebt mensen die zeggen: ik ben hun leider dus ik moet ze wel volgen.' Doornbos reageerde met de opmerking dat dit laatste verwijt onterecht was, aangezien LTO Nederland en het Actiecomité 100% aan elkaar gelieerd waren. In beide waren immers de regionale landbouworganisaties vertegenwoordigd. Over Van Aartsen zei hij: 'er zijn mensen die kunnen luisteren en mensen die niet kunnen luisteren.'¹⁰⁹

Op donderdag 16 maart kwam het Actiecomité 100% in Tiel bijeen om het kamerdebat van de dag tevoren te evalueren. De aanwezigen besloten voorlopig even af te wachten hoeveel geld de regering in het agrarische watersnoodfonds zou storten voor het aftoppen van het eigen risico en het op-

¹⁰⁷ *Agrarisch Dagblad*, 15, 16 en 18 maart 1995; *Nederlandse Staatscourant*, 22 maart 1995; Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 31 oktober 1995, Bijlage N Schade-overzicht tot en met 11 oktober 1995.

¹⁰⁸ *Agrarisch Dagblad*, 18 maart 1995; *Oogst*, 24 maart 1995 p. 19.

¹⁰⁹ *Agrarisch Dagblad*, 17 maart 1995 en 18 maart 1995.

lossen van de knelpunten in de schaderegeling. Tot die tijd zou het comité geen massale acties meer organiseren. Wel zou het met prikacties druk op de ketel houden. Met de opmerking dat er misschien politie in burger in de zaal zat, bouwde Van den Brink tijdens de bijeenkomst verder aan de sfeer van onderlinge verbondenheid in strijd tegen het gevestigde gezag.¹¹⁰ Na de bijeenkomst in Tiel volgden, zoals was afgesproken, enkele kleinere acties. Zo plaatste het actiecomité op 20 maart voor het Gelderse provinciehuis een enorme stropop met daarop de tekst ‘Terlouw wat maak je ons nou’. De demonstranten waren kwaad op de Commissaris omdat hij, na zijn eerdere positieve reactie, ondertussen had opgeroepen de acties te beëindigen omdat ze geen doel meer dienden. Ook elders in het land plaatsten actievoerders zogenoemde ‘monumenten van politiek falen’.¹¹¹ Op woensdagavond 22 maart reed een colonne van tientallen tractoren enkele kilometers over de A2 bij Hedel.¹¹² Enkele dagen later riep het Actiecomité 100% op tot een boycot van de Gecombineerde Opgave, in de volksmond beter bekend als de ‘meitelling’. De meitelling is een jaarlijkse telling door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), die bedoeld is om inzicht te krijgen in de stand van de landbouw en die tevens wordt gebruikt bij het bepalen van de agrarische toeslagen voor de afzonderlijke boeren. Van den Brink zei op de voor hem typerende wijze over de actie: ‘een overheid die niet betrouwbaar is, verdient geen respect maar een boycot’. Tot ongenoegen van een deel van haar achterban, steunden LTO Nederland de boycot van de meitelling niet. De in het actiecomité vertegenwoordigde regionale landbouworganisaties reageerden ook afwijzend.¹¹³ Evenmin voelden zij voor het voeren van een juridische procedure tegen de Staat, een ander idee van het Actiecomité 100%.¹¹⁴ Deze meningsverschillen maakten duidelijk dat de samenwerking tussen het Actiecomité 100% en de regionale landbouworganisaties zijn langste tijd had gehad. Op donderdag 30 maart ontstond een vertrouwensbreuk. Die dag organiseerden de regionale landbouworganisaties voor leden van de Tweede Kamer een rondleiding door het getroffen gebied. Het actiecomité, dat vooraf niet op de hoogte was gesteld, reageerde zeer ontstemd over dit ‘stiekem bezoek’. Het gaf de kamerleden de gelegenheid nogmaals hun beklag te doen over de gebrekkige communicatie en samenwerking tussen de verschillende agrarische organisaties.¹¹⁵ Op dinsdag 11 april verstoorden actievoerders van het Actiecomité 100% in Den Haag de presentatie door minister Van Aartsen

¹¹⁰ *Agrarisch Dagblad*, 18 maart 1995.

¹¹¹ *Agrarisch Dagblad*, 17, 21 en 22 maart 1995.

¹¹² *Oogst*, 24 maart 1995 p. 13.

¹¹³ *Agrarisch Dagblad*, 31 maart, 4, 7 en 8 april 1995; *Oogst*, 7 april 1995 p. 17, 14 april 1995 p. 7, 28 april 1995 p. 7.

¹¹⁴ Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 2 mei 1995, Bijlage 3 Brief 19 april 1995 van de gezamenlijke Gelderse Landbouworganisaties ZMO, LTO MidOost en NCB aan het Actiecomité 100%.

¹¹⁵ *Agrarisch Dagblad*, 4 en 5 april 1995.

van zijn prioriteitennota. Het leidde tot woedende reacties van de aanwezige journalisten.¹¹⁶ Er kon zo langzamerhand geen misverstand meer over bestaan: extra acties zouden hun doel voorbijschieten.

Ondertussen was het overleg tussen het ministerie en LTO Nederland over de overheidsbijdrage aan het Fonds Watersnood 1995 Land- en Tuinbouw gewoon doorgedaan. Overeengekomen werd dat de overheid een bedrag van 16,5 miljoen gulden in het agrarische watersnoodfonds stortte. Het ging om geld dat eerder voor het Nationale Rampenfonds voor particulieren was gereserveerd, maar dat in de praktijk daarvoor niet nodig bleek. Dankzij de overheidsbijdrage en het al door particuliere stortingen aanwezige geld kon het Fonds Watersnood 1995 Land- en Tuinbouw het eigen risico van de gedupeerde agrariërs terugbrengen van 35 naar tien procent. Voor boeren en tuinders die voor de eerste keer door het water waren getroffen, gold een maximum eigen risico van 5000 gulden. Agrariërs die ook al bij de overstroming van 1993 schade hadden geleden, moesten hoogstens 2000 gulden voor eigen rekening nemen. Bovendien verhielp het fonds met het beschikbare geld een aantal knelpunten in de schaderegeling van de overheid. Acht categorieën gedupeerden konden een extra vergoeding uit het fonds krijgen. Het ging bijvoorbeeld om bloementelers die een onevenredig hoge omzetschade hadden geleden doordat zij de piekafzet op Valentijnsdag hadden gemist, of om agrariërs die getroffen waren door olieverontreiniging op hun land. In totaal keerde het Fonds Watersnood 1995 Land- en Tuinbouw voor het aftoppen van het eigen risico en het oplossen van de knelgevallen een bedrag uit van circa negentien miljoen gulden. Dit geld kwam bovenop de bijna zeventig miljoen gulden die de overheid rechtstreeks via haar eigen schaderegeling uitkeerde. De totale vergoeding bedroeg dus bijna negentig miljoen gulden. Dit betekende dat de door de agrarische sector geleden schade, die ruim negentig miljoen gulden bedroeg, voor bijna honderd procent werd vergoed.¹¹⁷

Op 3 mei 1995 stemden de boeren en tuinders uit het rivierengebied definitief met de schaderegeling in. Dit gebeurde tijdens een bijeenkomst in motel Tiel. Twee maanden eerder was in dit etablissement het Actiecomité 100% opgericht. Hoewel de afsluitende bijeenkomst volledig in het teken van de goede onderlinge samenwerking stond, sluimerde op de achtergrond de rivaliteit tussen de betrokken organisaties. Voorafgaand aan de bijeenkomst was discussie ontstaan over de vraag wie het bereikte resultaat aan de achterban mocht presenteren. De regionale landbouworganisaties trokken aan het

---

¹¹⁶ *Agrarisch Dagblad*, 12 april 1995.

¹¹⁷ *Oogst*, 5 mei 1995 p. 7, 6 oktober 1995 p. 20, 29 maart 1996 p. 17; *Agrarisch Dagblad*, 7 april 1995; Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 31 oktober 1995, Bijlage N Schade-overzicht tot en met 11 oktober 95, Bijlage N.b. Bulletin 9 Bureau Watersnood Agrarisch 6 oktober 1995.

kortste eind. Doornbos en Duijzer van LTO Nederland en Van den Brink van de NVV namen achter de tafel op het podium plaats. Van den Brink prees de aanwezigen dat zij gezamenlijk de politiek had overwonnen. ‘Als boeren en tuinders samenspannen, dan is er geen politiek die anders wil, die overeind blijft’, zo hield hij zijn toehoorders voor. Omdat er nu een goede schaderegeling lag, hief het Actiecomité 100% de boycot van de meitelling op. De aangekondigde juridische procedure om honderd procent vergoeding af te dwingen, werd afgeblazen. Doornbos gaf in zijn toespraak ruitelijk toe dat LTO Nederland fouten had gemaakt. Maar, zo beklemtoonde hij, deze waren gaandeweg hersteld.¹¹⁸

Doornbos’ analyse sloot aan bij een kritisch onderzoek door het bestuur van LTO Nederland naar de eigen rol bij de afhandeling van de waterschade. De hoofdconclusie van dit onderzoek was dat LTO Nederland een goede inzet had gepleegd, maar dat er toch het een en ander was misgegaan. Zo was het achteraf bezien niet zo handig dat de onderhandelaars Doornbos en Duijzer in eerste instantie de schaderegeling van het voorafgaande jaar als richtlijn hadden aangehouden. Het LTO-bestuur stelde tevens vast dat het de emoties van de gedupeerde agrariërs had onderschat en dat het de achterban te weinig bij de onderhandelingen had betrokken. Hierdoor kon bij de gedupeerden het beeld ontstaan dat LTO Nederland zich onvoldoende voor hen inspande, wat resulteerde in de opkomst van het Actiecomité 100%. Dat de regionale landbouworganisaties in dit comité zitting hadden genomen, werd evenmin als ideaal opgevat. Voor de achterban kon het zo immers lijken alsof deze organisaties meer vertrouwen in het actiecomité hadden dan in hun eigen koepelorganisatie LTO Nederland.¹¹⁹ Na de interne evaluatie volgde een enquête onder de getroffen boeren en tuinders. Dit onderzoek bevestigde het beeld dat LTO Nederland er ondanks de binnengehaalde vergoeding van bijna honderd procent niet in was geslaagd zich goed te presenteren. De ge-enquêteerden beschouwden de schaderegeling als redelijk noch onredelijk. Bijna de helft van hen vond de protestacties van het Actiecomité 100% heel goed. De inzet van LTO Nederland werd beoordeeld als enigszins goed.¹²⁰

---

¹¹⁸ *Agrarisch Dagblad*, 6 mei 1995; *Oogst*, 12 mei 1995 p. 18-19.

¹¹⁹ Archief LTO Nederland, Agenda bestuursvergadering 2 mei 1995, Bijlage 1 Verslag van de 3e vergadering van het bestuur van LTO-Nederland op 4 april 1995; *Agrarisch Dagblad*, 13 april 1995.

¹²⁰ *Oogst*, 15 maart 1996 p. 20.